

הפרשה מהפקר בכמות גדולה

הקדמה

ישנו מטע זיתים שמופקר על ידי רשויות הצבא או העירייה וברצוני לקטוף ממנו כמויות גדולות של זיתים ולהכין מהם שמן. האם יש צורך להפריש תרומות ומעשרות? כלל נקוט בידינו כי תרומות ומעשרות חייבים רק בדבר השמור ולא בדבר המופקר כמבואר במשנה (מעשרות פ"א מ"א): 'כלל אמרו במעשרות כל שהוא אוכל ונשמר וגדוליו מן הארץ חייב במעשרות', וכן פסק הרמב"ם¹ כי הפקר פטור מתרומות ומעשרות. על כן כל פירות שקטפו אותם מן ההפקר, אם מדובר בכמות הראויה לבית, אף על פי שהכניסום הביתה אין צורך להפריש מהם תרומות ומעשרות ובלבד שהם אכן מופקרים לכולם.

א. גזרת חכמים במתנות עניים בכמות גדולה

אולם, יש לבחון מה הדין בכמות גדולה מאוד הקרובה לכמות מסחרית. הגמרא (סוטה מג ע"ב) קובעת:

אמר רבי יצחק אמר ר' יוחנן משום ר' אליעזר בן יעקב: לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן - הוקבעו למעשר. אמר עולא: לא אמרן אלא בשדה, אבל בעיר - קלא אית ליה למלתא.

כלומר אם לקחו מתנות עניים וכינסו אותם לגורן, גזרו חכמים שיש להפריש מהם תרומות ומעשרות, ודווקא כשעשה כן בשדה כי הרואים יאמרו שזה מהקרקע שלו ולא מתנות עניים, אבל בעיר יש קול שזה מתנות עניים כי לא יודעים שיש לו קרקע או שמביא את הפירות מעט מעט וידעו שהוא אוסף מאחרים.² יש מקום לשאול האם דין זה נכון דווקא במתנות עניים או גם בהפקר גמור? מן הגמרא בברכות³ נראה שללישנא קמא השוו אותם זה לזה וסברו כי אם אדם עשה גורן מתמרים הנופלים ברוח שהינם הפקר, צריך לעשרם מדרבנן, אמנם בלישנא בתרא דחו את ההשוואה. ב'רשימות שיעורים' כתב הרי"ד סולובייצ'יק שלכאורה יש לחלק בין הדברים. ביסוד הדין שלקט שכחה ופאה פטורים מן המעשר נחלקו רש"י ותוספות. רש"י⁴ פירש שלקט שכחה ופאה פטורים מן המעשר מן התורה משום שהם הפקר, ולדבריו ההשוואה מובנת. אמנם תוספות⁵ חלקו

1. רמב"ם, הל' תרומות פ"ב הי"א.
2. רש"י, סוטה מג ע"ב.
3. ברכות מ ע"ב.
4. רש"י, בבא קמא צד ע"א ד"ה מרחו.
5. תוס', בבא קמא כח ע"א ד"ה זה זה לפאה פוטרו מן המעשר.

על רש"י וטענו כי הפטור בלקט שכחה ופאה אינו נובע מדין הפקר, שהרי אינם הפקר אלא לעניים, אלא מגזירת הכתוב (דברים יד, כט): 'ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך' - יצא זה שיש לו חלק ונחלה עמך, שאם הוא לוי עני נוטל פאה. ולפי זה ההשוואה של הגמרא בין לקט שכחה ופאה והפקר אינה מובנת. הגר"ד מתרץ בדוחק שגם לתוספות ישנו סוג של הפקר כי זה ממון שאין לו תובעין, וצ"ע.

ב. הדין בהפקר בכמות גדולה

ה'שלחן ערוך' לא הביא דין זה. הרמב"ם בהל' תרומות⁶ הביא את הדין המבואר במסכת סוטה ביחס ללקט שכחה ופאה ולאחר מכן הביא דין ההפקר ללא סייג. גם מדבריו בהל' מתנות עניים (פ"ה הכ"ז) נראה שהכריע כי אין תקנה מדרבנן להפריש:

המפקיר את כרמו והשכים בבקר וזכה בו לעצמו ובצרו חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה שהרי שדך וכרמך אני קורא בו מפני שהיה שלו והרי הוא שלו, אבל אם זכה מן ההפקר בשדה של אחרים הרי זה פטור מן הכל, ובין כך ובין כך פטור מן המעשרות כמו שיתבאר.

הוא אף חילק בין מקרה שעשה כרי (כלומר גמר מלאכה) שפטור מתרומות ומעשרות אף מדרבנן (ע"פ ה'כסף משנה'), למקרה ש'עשה גורן' (כינס את הכול לערמה אחת) בשדה שגזרו. בכל מקרה אם עשה זאת בעיר נראה שלא גזרו כיוון שזה לא סמוך לשדה שניתן לחשוב שהיא שלו. נראה שהרמב"ם פסק כלישנא בתרא בגמרא בברכות, שלא עשתה השוואה בין הפקר ללקט שכחה ופאה. החילוק גם בסברה ברור שהרי בלקט שכחה ופאה נוצר חיוב ביבול אלא שכיוון שזה נתייחד לעניים נפטר ובהעמדת גורן החזירו חכמים את הדין המקורי וחייבו בתרומות ומעשרות. אולם הפקר פטור מהיסוד בכל שלבי הגידול עד המירוח וממילא אין זה סביר שחכמים יחדשו חיוב יש מאין. כדברי הרמב"ם סבר גם הרשב"א⁷ שכתב במפורש שפירות הפקר פטורים מכול וכול אף אם 'עשאו גורן', ונראה שכוונתו לפטור אפילו מדרבנן שהרי ציטט את המילים של הגמרא בסוטה ופטר. לעומת זאת הראב"ד⁸ חייב בתרומות ומעשרות מדרבנן גם בהפקר. ה'חזון איש'⁹ וכך גם הרב קנייבסקי¹⁰ סברו שגם הרמב"ם החמיר להפריש מדרבנן. הוא אף דייק מהמאירי בברכות שלאחר שהביא את הדין בהפקר כתב 'שיש חולקים בזה' שיש להחמיר בהפקר שלעולם גזרו אפילו בעיר. אולם ראיתי בספר 'גינת ראובן' שדייק להיפך כמו שכתבנו, שיש חולקים בסוגיה על עצם ההשוואה של הפקר ללקט שכחה ופאה וממילא בהפקר לא גזרו כלל וכן נראה דעת הרמב"ם. גם אם נאמר שלדעת הרמב"ם ישנו חיוב בהפקר מדרבנן כמו בלקט שכחה ופאה אם עשאו גורן נראה שיש ללכת בתר טעמא וכיוון שכיום לכל האנשים בעיר אין שדות סביר להניח שידעו שזה מההפקר ולא משדהו וכפי שכתוב בגמרא בסוטה שרק בגורן בשדה גזרו ולא בגורן בעיר. אם כי 'פאת

6. רמב"ם, הל' תרומות פ"ב ה"ט.

7. רשב"א, בבא מציעא כא ע"ב.

8. ראב"ד, הל' תרומות פ"ב הי"ב; בהל' מעשר פ"ב ה"ב.

9. חזו"א, הל' דמאי סי' א ס"ק ט.

10. דרך אמונה, הל' תרומות פ"ב ה"ט.

השדה¹¹ דייק להיפך שבהפקר לעולם גזרו אפילו בעיר, ולכן הגמרא בברכות לא הביאה את החילוק שכתוב בגמרא בסוטה.

מסקנה

למעשה, כיוון שיש מחלוקת ראשונים האם ישנה גזרה מדרבנן במקרה של עשיית גורן בהפקר בין הראב"ד לרשב"א וייתכן אף לרמב"ם לפי מה שכתבנו, יש מקום להקל ולא להפריש שהרי מדובר בספק דרבנן של מראית העין. לא מדובר כאן בחיוב דרבנן הנשען על חיוב תורה כדין טבל בימינו. מי שרוצה להחמיר ולהפריש מפני הספק יפריש בלא ברכה.

---

11. פאת השדה, סי' לה ס"ק ה.